

AKTUÁLNE HODNOTY LENINOVEJ FILOZOFIE

JÁN BODNÁR

V dňoch 23. a 24. apríla 1970 usporiadal Filozofický ústav Slovenskej akadémie vied v Smoleniciach vedeckú konferenciu na tému *Leninov filozofický odkaz*. Konferencia sa konala pri príležitosti 100. výročia narodenia V. I. Lenina. V tomto čísle uverejňujeme úvodné slovo J. Bodnára a referáty I. Hrušovského a A. Hlávka. Ďalšie referáty a diskusné príspevky budeme postupne uverejňovať v nasledujúcich číslach.

R.

Celý civilizovaný svet si v týchto dňoch pripomína sté výročie narodenín V. I. Lenina. Pripomína si život a dielo človeka, s menom ktorého sú spojené najvýznamnejšie a najosudovejšie udalosti nášho storočia — teoretická i praktická príprava socialistickej revolúcie a prvý nesmierne významný krok k jej uskutočneniu — Veľká októbrová socialistickej revolúcia v Rusku. S Leninovým menom je spojená epochálna udalosť, ktorá otvára modernej dobe jedinú možnú alternatívu jej ďalšieho progresívneho rozvoja — socialistickú a komunistickú prestavbu základných a určujúcich podmienok civilizovaného a humánneho života na tejto zemeguli.

Každá historická epocha, ktorá hlboko zasahuje do spoločenského a individuálneho života ľudí a robí progres nevyhnutnou podmienkou pohybu vpred, musí mať svojich veľkých teoretikov a svojich veľkých ľudí činu. Historická epocha, ktorá mala dať zrod Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii a základy novej socialistickej éry svetových dejín — najvýznamnejšia epocha doterajšej ľudskej histórie vyžadovala čosi viac: vyžadovala vnútorné spojenie a integráciu týchto dvoch predpokladov, vyžadovala súčasne teoretického génia i „muža činu“. V tom vidieť Leninovu veľkosť, veľkosť jeho revolučného odkazu.

Bude potrebné znovu a znovu objasňovať Leninove historické dielo, ako dielo človeka, ktorého neuhasínajúca túžba po poznání, po vedeckej pravde bola poháňaná neuhasínajúcou túžbou po novom, krajšom, *socialistickom* živote a naopak, ako táto túžba revolucionarizovať proletariát a pokrokových ľudí celého

sveta za socialistickú a komunistickú prestavbu modernej civilizácie hнала Lenina k teoretickému bádaniu v rozsahu, ktorý v nás musí vzbudzovať úžas. Je jedinečným zjavom pozorovať, ako Lenin vedel spájať revolučný pohyb, taktiku a stratégiu boja za víťazstvo socializmu s vedeckou analýzou všetkých faktorov tohto pohybu a boja. Leninova teoretická analýza podmienok revolúcie v Rusku i vo svete, analýza imperialismu, jeho vynikajúci vedecký talent pri objasňovaní kľúčových otázok socialistickej výstavby, ako je úloha diktatúry proletariátu, štátu, socialistickej demokracie, internacionálnej povahy revolučného boja, atď. tvorili nevyhnutný predpoklad praktickej činnosti strany v zložitých podmienkach revolučného boja.

Leninovo všestranné vedecké vzdelanie, jeho bezvýhradný záujem o tvorivú vedeckú prácu, jeho bezhraničná úcta a podpora vede — vede zasvätenej potrebám výstavby socializmu a komunizmu vždy budú ukazovať na jednu z kľúčových podmienok revolúcie — na jednotu revolučného pohybu a vedy.

Naša konferencia venovaná filozofickému odkazu V. I. Lenina má pracovný charakter. Tematicky je zameraná na tie aspekty Leninovho filozofického diela, ktoré zvyrazňujú jeho aktuálnosť a bezprostredný význam pre našu zložitú súčasnosť. Jej poslaním je filozofická reflexia zameraná na zdroje a teoretické východiská Leninovho filozofického uvažovania, ako aj na problematiku, okolo ktorej osciluje Leninov filozofický záujem. Súčasne chce byť výrazom úcty a obdivu veľkého človeka, otvoreným priznaním sa k ideálom, pre ktoré žil, pracoval, tvoril, obohacoval vlastnými myšlienkovými hodnotami — k ideálom marxizmu-leninizmu.

Možno sa nám zdá dnes až príliš samozrejmé hovoriť o Leninovi ako filozofovi, o leninskom filozofickom odkaze. A predsa vieme, ako práve túto stránku Leninovej činnosti a jeho prínosu zaznávali a ešte aj dnes ju mnohí zaznávajú, problematizujú a podceňujú. Nejde len o postoj otvorených odporcov a nepriateľov marxistickej filozofie z radov buržoáznych filozofov, teda tých, ktorí vidia v Leninovi len politika, ideológa, revolucionára a jeho filozofické dielo hodnotia ako kompilát, výplod filozofického nedouka alebo epigona Marxa, Engelsa či Plechanova. Skutočne neslúži ku cti mnohým autorom historicko-filozofických publikácií, ak celé strany venujú rozborom diel skutočných nedoukov a epigonov v novej filozofii a Leninovo meno buď neuvádzajú, buď ho stručne „zhodnotia“ na pár riadkoch. Týmto postojom sa neraz pripájajú postoje síce filozofov marxisticky orientovaných alebo sa k marxizmu hlásiacich, predsa však problematizujúcich alebo zaznávajúcich *filozofickú* stránku Leninovho myšlienkového odkazu.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že ide o celkom zámernú lož alebo v lepšom prípade o prílišné akcentovanie Leninovej politickej, prakticko-revolučnej a organizátorskej činnosti, že pohľad na Lenina, vodcu revolučného pohybu a revolučnej strany, zastiera pohľad na Lenina, zamýšľajúceho sa nad základnými problémami filozofie, a to spôsobom adekvátnym čisto filozofickému spôsobu uvažovania. V skutočnosti však ide o niečo celkom iné. Uvádzaný postoj k Leninovi-filozofovi, leninskému filozofickému odkazu je postojom k určitému typu filozofa a určitému spôsobu filozofickej reflexie. Je to postoj k filozofovi, ktorý opustil pôdu čisto špekulatívnej, školskej, čisto profesionálnej filozofie, aby zvý-

raznil jej základný zmysel a postavenie v revolučnom pohybe, ktorý mal priniesť víťazstvo nového nad starým, víťazstvo socializmu nad kapitalizmom. Je všeobecne známe Leninovo filozofické vzdelanie, jeho úcta a ocenenie progresívneho filozofického dedičstva, známa je jeho precízna práca pri konspektovaní významných filozofických diel, najmä Heglových. Je tiež známe, že vo svojich filozofických dielach Lenin pracuje filozofickými prostriedkami, rešpektujúc tak kontinuitu imanentného vývinu filozofického myslenia. A predsa je zásadný rozdiel medzi typom filozofa, akým bol Lenin, jeho spôsobom filozofického myslenia a tradičným typom filozofa a filozofie známych z mnohých učebníc dejín filozofie. Tento rozdiel je priamoúmerný požiadavke dať filozofii miesto a poslanie v historickom zápase, ktorému Lenin zasvätil celý život a zmysel svojej práce.

A tak možno dosť jednoznačne určiť príčinu zaznávanía alebo podceňovania Leninovho filozofického odkazu. Odborníkom — špecialistom zvyknutým skúmať filozofické dielo v rovine čistého uvažovania, v uzavretom rámci pojmových prostriedkov, s ktorými pracuje, v konfrontácii so systematickým rozvíjaním filozofickej témy tej alebo onej filozofickej školy sa Leninovo filozofické uvažovanie muselo a musí zdať v rozpore s filozofickou tradíciou, ako ju rozvíjali a upevňovali tradičné filozofické školy. Leninov filozofický obzor nevyhnutne musel prenikať za rámec zaužívaných a fixovaných schém, aby dal filozofickej myšlienke život a naplnenie v poslaní, ktoré určovalo jej reálnu, konkrétnu hodnotu v revolučnom pohybe doby. Je mimoriadne zaujímavé sledovať genézu a ďalej postup a nakoniec vyústenie Leninovej filozofickej aktivity. Ona je vo svojom pôvodnom stave a zameraní akoby nesená bezprostrednosťou problematiky, ktorú nastoľuje stratégia a taktika revolučného boja, postupne dostáva autentickú filozofickú podobu a pracuje vyslovene filozofickými prostriedkami, až nakoniec dostáva svoje reálne poslanie v širokých súvislostiach zložitého ideového zápasu s konkrétnym a adresným určením. To určenie nie je a v zmysle Leninových zámerov ani nemôže byť výsledkom čisto teoretického sporu, ale sporu neseného širokým frontom boja proti idealistickej filozofii, buržoáznej ideológii, sporu, v ktorom ku pravde vedie dialektický pohyb myslenia. „Od živého nazerania k abstraktnému mysleniu a od neho k praxi — takáto je dialektická cesta poznania pravdy, poznania objektívnej reality“, píše Lenin vo filozofických zošitoch (Spisy 38, Bratislava 1960, s. 179).

Tento aspekt Leninovej filozofie je mimoriadne závažný. Aktualizovať ho znamená vidieť v správnom marxistickom svetle aj situáciu na našom teoretickom fronte najmä v poslednom období. Ak možno právom hovoriť o oslabovaní našej teoretickej marxistickej pozície, o uvoľňovaní priestoru antimarxistickým, antisocialistickým názorom a vplyvom, tak je to vždy tam, kde sa začínal strácať z obzoru základný, hlavný pohyb, ktorý je zdrojom, pôdou, zmyslom každej a teda aj filozofickej aktivity marxisticky orientovaného teoretika, pohyb rámcovaný základnými ideami marxizmu-leninizmu, pohyb revolučného zápasu za víťazstvo socializmu.

Je poslaním našej konferencie obnoviť hlboký záujem o Leninovo filozofické dielo, o jeho metódu filozofického uvažovania. Podobne je to tým viacej, že v posledných rokoch sa vyhranili značne krajné interpretácie najmä Leninovej teórie odrazu v jeho postuláte jednoty dialektiky, logiky a teórie poznania. Na jednej

strane ide o sklony k mechanistickej interpretácii hlavne tam, kde sa pojem odrazu redukuje na tému o prioritě hmoty pred vedomím a zložitý dialektický proces poznávania objektívnej skutočnosti sa skôr iba proklamuje bez toho, aby sa konkrétne skúmala špecifická povaha jednotlivých rovín, či fáz jeho rozvíjania, t. j. aby sa skúmali kvalitatívne zvláštnosti a osobitosti procesov, ktoré vedú od nevedomého, živého nazerania v elementárnych fázach odrazu ku konceptuálnemu maximálne tvorivému stupňu poznania. Zrejme na nedostatku týchto konkrétnych výsledkov procesu poznania sa priživuje mechanistická myšlienka o možnosti zmerania „vzdialenosti“ medzi fyzickým a psychickým, hmotou a vedomím, ako aj Demokritov predpoklad totožnosti atómov a elektrónov, ktoré konštituuju mysliacu a nemysliacu hmotu. Pritom sa zabúda, že podstatou nie je tak objasnenie totožnosti, ako funkčnosti štruktúrálnych väzieb, zložiek konštituujujúcich ten-ktorý reálny útvar vzhľadom na jeho kvalitatívne určenie a špecifiku.

Na druhej strane — dalo by sa voľne povedať, ide o pragmaticko-prakticistické interpretácie, ktoré Leninovu teóriu poznania niekedy až príliš svojvoľne spájajú s naivno-realistickou gnozeológiou. Ukazuje to napr. myšlienka o absolútnej rozdielnosti dvoch obrazov poznania: poznania ako odrazu sveta a poznania ako organického prispôsobovania sa, pričom sa vedomie kvalifikuje ako nástroj, ktorý sa rodí výlučne z praktických potrieb, a kvality veci zase ako výlučne ľudské produkty. Z toho sa potom vyvodzuje (Koľakovský), že „nijaké členenie, hoci tie najfantastickejšie hľadiská našich zvykov, nie je teoreticky menej zdôvodnené ani menej „pravdivé“ ako to, ktoré sme akceptovali“. Ďalej sa stretávame so snahami dokázať nezlučiteľnosť tzv. naturalistického humanizmu s dialektickým materializmom, pričom sa pôvodný marxizmus spája s prvým a proti druhému, t. j. proti dialektickému materializmu. (Petrovič). Aplikované na Lenina sa potom tvrdí, že teória odrazu, ako ju chápal Lenin, vôbec nie je teóriou pravdy ani poznania, ale teóriou myslenia, vedomia alebo ducha (Petrovič), a ďalej, že teória pravdy—praxe je nezlučiteľná s teóriou pravdy—odrazu. V iných súvislostiach sa Leninovi vytýka, že spolu s Engelsom vidí jednotu sveta v jeho materiálnosti, zatiaľ čo ju treba vidieť v praxi (Kangrga).

Analýza uvádzaných názorov na báze hlbokého štúdia Leninovho diela sa dnes stáva jednou z prvoradých úloh nášho filozofického frontu. Nech k jeho oživeniu pridá svoj podiel aj naša konferencia.

АКТУАЛЬНЫЕ ДОСТОИНСТВА ФИЛОСОФИИ ЛЕНИНА

Ян Воднар

В статье обращается внимание на актуализацию основных исходных положений философии Ленина. Речь идет прежде всего о принципиальности в марксистской мысли, указывается на творческие аспекты ее развития, воинственность и непримиримость к идеалистическим и псевдомарксистским течениям. Автор дальше критически относится к тем

взглядам, которые отрицали или ставили под сомнение ленинское философское наследие, а Ленина считали скорее политиком, идеологом, революционером, чем философом.

В заключительной части статьи автор обращает внимание на современные тенденции вносить в научно-материалистическую философию элементы механицизма или под лозунгом ее творческого развития подвергать ревизии основные ее постулаты.

ACTUAL VALUES OF LENIN'S PHILOSOPHY

Ján Bodnár

The paper focuses on the actualization of basic starting points of Lenin's philosophy. That is first of all principles in Marxist thinking, creative aspects of its development, a fight spirit and irreconcilability with idealistic and pseudo-Marxist trends. Further the author takes a critical standpoint against the views that renounced or doubted Lenin's philosophical heritage and regarded Lenin rather as a politician, ideologist, revolutionary than a philosopher.

Finally the author pays attention to contemporary tendencies either to bring mechanistic elements into scientific-materialistic philosophy or to revise its fundamentals postulates under the label of its creative development.